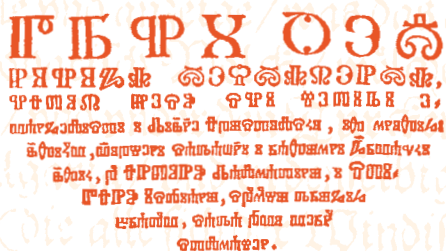

PRVA SVETOPISEMSKA DRUŽBA

PRIMOŽ Trubar je bil že v mladih letih dobro seznanjen z resnično podobo južnoslovanskih jezikovnih in etničnih delitev. Ker se je močno zanimal za položaj etničnih skupin, ki so bile še trdno vklenjene v turški imperij, je svoje vedenje o tem poglobljal. Marsikaj je izvedel in spoznaval iz osebnih poročil Žige Višnjegorskega in drugih vojaških poveljnikov, ki so se večkrat spopadli s Turki, pa tudi od uskoških duhovnikov, ki so pribežali iz zasedenih krajev. Vedel je, da je veliko muslimanov v resnici slovanskega porekla. Želel si je, da bi se južnoslovanski bratje po krvi spoznali in sprejeli novo vero, a je vedel, da so za to potrebni pridigarji in knjige v njihovem jeziku. Že v svojem pomembnem delu *Ta prvi dejl tiga noviga testamenta* (1557) se je večkrat odkrito obrnil k vsem južnim Slovanom in poudarjal, da se morajo osvoboditi turškega jarma ter se kultivirati v lastnem jeziku in v krščanski veri. V *Registru oz. Sumaričnem poročilu* (1561) pa je spreobrnitev »Turkov« v krščansko vero navedel celo kot enega glavnih motivov za nastanek *Ene dolge predgovori*. Takoj ko so se pokazale možnosti, se je konkretno lotil dela, da bi Sveto pismo in druga najnujnejša krščanska besedila v prevodih priskrbel tudi sosednjim narodom.

»Prvi del Novoga testamenta, vatom jesu svi četiri evanjelisti i dijanje Apustolsko, iz mnozih jazikov, v opčeni sadašnji i razumni hroavcki jazik, po Antunu Dalmatinu i Stipanu Istranu, s pomoču drugih bratov, sada prvo verno stlmačen.«
(Naslov v glagolici, Urach, 1562)

novo izdelati. Vzorce je zbral Konzul, vlili pa so jih v Nürnbergu. Treba je bilo seveda zbrati tudi denarne podpornike in dobiti dovoljenja. V istih letih se je s projektom prevajanja in izdajanja južnoslovanskih knjig ukvarjal tudi Vergerij, vendar je njegovo delo ostalo na deklarativni ravni. Sam zaradi neznanja slovenščine in hrvaščine dela ni zmožgel, pravih sodelavcev pa ni našel. Trubar se mu je namreč odtegnil in svoje delo nadaljeval samo-

Pribeegli Istran Štefan Konzul, ki je s Trubarjem sodeloval že od leta 1553, se je temeljiteje lotil uresničevanja Trubarjevega načrta za prevajanje in tiskanje hrvaških knjig v letu 1558. V Ljubljani je predložil poskuse svojih prevodov odgovornim oblastnim in cerkvenim voditeljem, Klombnerju in drugim, pa tudi strokovnim poznavalcem hrvaškega jezika. Tam se mu je pridružil še drugi hrvaški duhovnik Anton Dalmata, ki je obvladal glagolico. Po vrnitvi na Nemško leta 1559 sta se Trubar in Konzul lotila osnovnih priprav za tisk. Ker nemški tiskarji niso imeli glagolskih in cirilskih črk, jih je bilo treba na

stojno. Motilo ga je poniževalno vedenje Vergerija, ki je Trubarjeve svetopi-
semske prevode razglašal za svoje lastno delo.

Konec leta 1559 je Trubar vzpostavil zvezo z baronom Ivanom Ungna-
dom, nekdanjim štajerskim deželnim glavarjem, ki se je zaradi protestant-
skega prepričanja prostovoljno odpovedal oblasti in se preselil v mesto
Urach blizu Tübingena na Württemberskem. Trubar mu je predstavil na-
predek projekta in ga prosil za pomoč, saj je denar, ki so ga zbrali kranjski
deželni stanovi, porabil za slovenske tiske.

Sredi največjega začetnega zagona za tisk hrvaških knjig je Trubar prejel
vabilo, da se vrne v Ljubljano in postane voditelj (superintendent) sloven-
ske reformirane cerkve. Pismo je bilo datirano 10. junija 1560. Za vrnitev
se je odločil takoj in z navdušenjem, vendar se je odhod zaradi obveznosti
zavlekel za celo leto.

Poleti, verjetno konec junija ali v začetku julija 1560, so bili prvi posku-
sni tiski v glagolici že narejeni in Trubar jih je lahko skupaj s prošnjo za
denarno podporo za nadaljevanje tiska poslal vojvodu Krištofu Württem-
berskemu. Ta ga je povabil na pogovor, mu dal priznanje za njegovo delo
ter ga hkrati napotil še h kralju Maksimilijanu. Zaradi Konzulove bolezni,
predvsem pa zaradi finančnih zadreg je podjetje zares zaživelo šele v janu-
arju 1561, ko je Ungnad postal njegov lastnik in blagajnik, Trubar strokovni
vodja (ravnatelj), Konzul pa prevajalec za hrvaške izdaje in korektor. Novo-
ustanovljeni biblijski zavod, ki ga je Ungnad preprosto imenoval *Slovenska,*
hrvaška in cirilska tiskarna, je imel sedež v Amandenhofu v Urachu.

Ker tiskarna v Urachu tehnično še ni zažive-
la, so bile prve knjige bibličnega zavoda tiskane
v Tübingenu. Med njimi sta prvi hrvaški knjigi,
Katekizem in Tabla za dicu (Abecednik), obe v gla-
golici. Knjigi sta prevoda Trubarjevega *Katekizma*
in *Abecednika* iz leta 1550. Odločilno vsebinsko in
organizacijsko vlogo za njuno izdajo je imel Tru-
bar, razširjali pa so ju iz Ljubljane in z Dunaja. V
začetku aprila 1561 se je Trubar z družino prese-
lil v Urach in čakal na vrnitev v Ljubljano, v za-
vodu pa so tekle priprave za izdelavo cirilskega
črkovnega fonda.

Jeseni 1561 je tiskanje hrvaških knjig vendarle
bolje steklo. Že v juniju so natisnili veliki in mali
poskusni list v cirilici, kmalu zatem pa še kate-
kizem in abecednik. Katekizem je Trubar spet
posvetil kralju Maksimilijanu, ki je podjetje tudi
najmočnejše podprl. Delo je ob Trubarjevi prisot-
nosti dobilo nov zagon, čeprav so bile finančne
stiske hude in so stroški vse bolj bremenili ba-
rona Ungnada. V marcu 1562 je bila kar v 2000
primerkih dotiskana najpomembnejša izdaja biblijskega zavoda, *Provi del*
Novega Testamenta v glagolici. Kot prevajalca in avtorja hrvaškega predgo-
vora sta navedena Anton Dalmata in Štefan Konzul, Trubarjev delež pa je
dvojen. Njegov slovenski prevod prvega dela Nove zaveze iz 1557 je Hrva-
toma služil kot ena temeljnih predlog poleg nemškega in latinskega prevo-

*Portret Primoža Trubar-
ja, ki je krasil platnico
glagolskega Novega
Testamenta.*

da, obsežen in večstransko pomemben pa je tudi Trubarjev dolg in izčrpen nemški predgovor.

Naslednjega leta je izšel še drugi del hrvaške Nove zaveze v glagolici in celotna Nova zaveza v cirilici. Leta 1564 so že stekle priprave na prevajanje Stare zaveze. Kot poskusna izdaja so bile v latinici natisnjene preruške knjige. Zaradi nesoglasij s Konzulom je Trubar nehal sodelovati pri hrvaških izdajah biblijskega zavoda in ko je konec leta 1564 umrl njegov glavni podpornik Ungnad, je podjetje kmalu razpadlo. Trubar si je za nadaljnje izdaje slovenskih knjig našel druge podpornike, hrvaška književna dejavnost pa je zamrla.

V kratkih štirih letih delovanja je bilo v biblijskem zavodu natisnjenih okrog 30.000 izvodov knjig v hrvaščini, italijanščini in slovenščini, v glagolici, cirilici in latinici. V Univerzitetni knjižnici v Baslu hranijo tiske iz Uracha, ki so se ohranili iz Ungnadove osebne knjižnice. Gre za 21 del slovenskih, hrvaških in italijanskih tiskov, nekateri v več različicah. Zbirko sestavljajo: trije slovenski tiski, šestnajst hrvaških v glagolici, devet hrvaških v cirilici, šest hrvaških v latinici in šest v italijanščini. Nekaj primerkov hranijo še druge evropske knjižnice.

Značilne dejavnosti

Dejavnosti biblijskega zavoda v Urachu lahko razdelimo na štiri področja, ki so tudi temeljne razsežnosti delovanja sodobnih svetopisemskih družb:

1. *Prevajanje.* Cilj biblijskega zavoda je bil prevesti celotno Sveto pismo in druga najpomembnejša krščanska besedila v južnoslovanske narodne jezike. Glavni dosežek je bil prevod celotne Nove zaveze v hrvaščino, tiskan v glagolici. Njegova izdaja v cirilici vsebuje nekatere jezikovne prilagoditve, zato bi morda lahko govorili tudi o prevodu v srbski jezik. Želja Trubarja in sodelavcev je bila prevajati v jezik, ki ga govorijo in razumejo na Hrvaškem, v Srbiji, Bosni in vse do Carigrada. Poleg tega je na stroške biblijskega zavoda izšel Trubarjev prevod Pavlovih pisem Korinčanom in pisma Galačanom v slovenščino ter nekaj drugih slovenskih knjig. Zaradi prevodne dejavnosti je imel zavod stalno zaposlene tri prevajalce: poleg Trubarja, ki je bil sicer ravnatelj, še Štefana Konzula in Antona Dalmata. K prevodni dejavnosti je spadala tudi skrb za jezikovno primernost in strokovno ustreznost prevodov.

2. *Tiskanje.* Zaradi tiska v glagolici in cirilici je imel zavod lastne tiskarske stroje in posebej ulite nabore črk. Zaposlenih je imel več tiskarskih mojstrov in korektorjev. Besedila v latinici in gotici so tiskali v bližnjem Tübingenu, kjer so knjige tudi vezali.

3. *Distribucija.* Trubar je s sodelavci organiziral prevoz in prodajo knjig na slovenskih in hrvaških ozemljih. Zaradi nevarnosti, da bi knjige zaplenili in uničili, so jih tovorili na skrivaj. Knjige so najprej potovale na Dunaj ali v Ljubljano. Hrvaške knjige so nato nadaljevale pot na Reko, v Istro ali v notranjost hrvaških dežel. Koliko knjig jim je uspelo pretihotapiti na turško okupirano ozemlje, ni znano.

4. *Zbiranje prostovoljnih sredstev.* V predgovoru h glagolskemu *Novemu testamentu* Trubar toži, da je prebivalstvo dežel, ki jim je knjiga namenje-

na, hudo revno. Precej knjig morajo prodati pod ceno, še več pa preprosto podariti. Prav zato prosi kralja Maksimilijana, ki mu je posvetil knjigo, za finančno pomoč pri tej dejavnosti. Podobne prošnje za podporo najdemo tudi v drugih Trubarjevih predgovorih h knjigam biblijskega zavoda. Ko Ungnad sam ni več mogel kriti vseh stroškov, je organiziral nabiralno akcijo po nemških deželah. K deželnim knezom, podpornikom reformacije, je poslal sla in jih v pismih, kjer posebej hvali zasluge »učenega in razsvetljenega moža, gospoda Trubarja«, prosil za podporo. Podobno je Štefan Konzul na Ungnadovo priporočilo obiskal nemška mesta in od njihovih svetov dobil izdatno denarno pomoč.

Če tem dejavnostim dodamo še medkonfesionalno in mednarodno razsežnost (glej prispevek o Trubarjevem sporočilu), imamo pred seboj popolno sliko sodobne svetopisemske družbe. Takšno razumevanje je pred kratkim nakazal tudi hrvaški raziskovalec protestantizma Alojz Jembrih. Slovenci smo lahko resnično ponosni, da smo 150 let pred Cansteinovim bibličnim zavodom in 240 let pred ustanovitvijo *Britanske in inozemske biblične družbe*, ki sta doslej veljala za prvi tovrstni ustanovi, imeli pravo svetopisemsko družbo. Njen pobudnik, idejni vodja in upravitelj je bil Primož Trubar.

Sedanja Svetopisemska družba Slovenije deluje po enakih načelih kot Trubarjev biblijski zavod in se udejstvuje na istih štirih področjih. V svojem poslanstvu vidi neposredno nadaljevanje Trubarjevega dela. Skrbi, da bi tudi danes Slovenci imeli na voljo Sveto pismo v razumljivem jeziku, v primernih izdajah in po zmerni ceni (izjemoma tudi zastonj). Njen namen je razširjati Sveto pismo in pomagati ljudem do živega stika z Božjo besedo. Ker je povezana v svetovno zvezo Združenih svetopisemskih družb, je soudeležena v pionirskih dejanjih, ki so podobna Trubarjevemu. Mnogo narodov po svetu namreč še vedno nima niti ene svetopisemske knjige v svojem jeziku. Dogaja se, da morajo prevajalci kak jezik včasih najprej šele zapisati in mu določiti pravopis, preden lahko začnejo s prevajanjem. Njihovi koraki so pogosto podobni Trubarjevim: najprej izide kateri izmed evangelijev, potem Nova zaveza, nato Psalmi in če je mogoče, še celotno Sveto pismo. V ta namen Svetopisemska družba zbira prostovoljne darove, s katerimi podpira svetopisemsko delo doma in po svetu, ter vabi vse, da postanejo udeleženi v tem delu.

Glavna prevajalca hrvaške Nove zaveze, natisnjene v glagolici in cirilici v letih 1562 in 1563: Anton Dalmata (levo) in Štefan Konzul (desno).

